

IŠ XX AMŽIAUS LITERATŪROS

Maištingas E. Mieželaičio pastangas atnaujinti lietuvių poeziją atidžiai stebėjo ALFONSAS MALDONIS (g. 1929), A. Baltakio ir Just. Marcinkevičiaus studijų draugas, vėliau (1976–1988) Lietuvos Rašytojų sąjungos pirmininkas. Pirmieji jo eilėraščiai, išspausdinti 1956 m., buvo nutvieksti prasidėjusio „naujo istorijos etapo“ lūkesčiais: šviečia vidurvasario saulė, virš kolūkio laukų jauki ramybė, atviros visos platumos ir visi keliai mums, kuriems „partijos valia“ – „mūs pareiga ir mūs šviesi dalia“. Jaunystė, pakilusi „vidudienio skliautan“, kalba apie save, o kartu ir apie naują istorijos dieną („Patikimesni vanduo ir vaisius, / Duonos kąsnis, rytdiena, erdvė“). Poeto jau nebeužkliudė dramatiškų konfliktų ir lūžių situacijos, tokios aštrios A. Baltakio knygoje *Velnio tiltas*. Savo ankstyvuosiuose eilėraščių rinkiniuose *Viduvasaris* (1958), *Veja vėtra debesį* (1960) Maldonis ieškojo socializmo istorinėje būtinybėje („jau pasirinkimo kito nebėra“) pirmiausia atramos žmogiškų santykių natūralumui ir vidinei asmenybės darnai. Teigdamas pasaulio harmoniją šitame „gerame laike“, jis laikėsi tradicinių harmoningo poetiškumo lyčių, rašė sklandžiais ketureiliais, pabrėždamas eilučių simetrijas, pauzes ir staigius užlaužimus pagal A. Miškinio manierą. Peizažas jam buvo vidinės būsenos nuotrauka ir analizė be jokių intelektualinių sąvokų, kaip ir S. Nėries lyrikoje. Dainiškoji eilutė pleveno aukštomis gaidomis, kurias poetas paveldėjo iš pokario odės kaip svarbiausią poetinio kalbėjimo ypatybę („Bet širdy, jeigu taip paėmus, / Teišlieka vien aukštos gaidos“).

Nepasidavęs eksperimentavimo karštligei, Maldonis naujuose rinkiniuose *Auga medžiai* (1965), *Vandens ženklai* (1969), *Rytas vakaras* (1978), *Rugiaveidė* (1982) vis dėlto žymiai suintensyvino nusistovėjusią eilėraščio architektoniką ir stilistiką. Veikiamas B. Pasternako poetinės mokyklos, jis pristabdė melodingą eilutės slinktį, išskaidė frazės tekėjimą į paralelines, nutrūkančias, besikertančias atkarpas, numušė pakilų toną šnekamosios kalbos intonacijomis. Ėmė ieškoti šiurkštesnės vaizdo faktūros, semantinių kontrastų, aštresnės tono kaitos („Ir kažkokios priešginos sau pilnas, / Tu renki proziškiausiuosius žodžius“) – atsirado ironijos „lakiems jausmams“ ir skeptiškumo privalomoms istorinio optimizmo pozoms („nustebimams išbaigtas limitas“). Tradicinė gamtinė metaforika atsidūrė tarp dviejų matymo taškų, atversta netikėtu kampu („Mes kalbame. Mojuojam cigaretėm, / Naminiais, saujoj saugomais žaibais“). Gamtos vaizdas perėjo iš savo pirmykščio tyrumo į refleksijos sritį, neretai susimaišydamas su intelektualinėmis sąvokomis („Jau vėjas pritilo ir aš pavargau. / Ir medžiai bereikšmius lapus numėtė“). Atskira strofa – jau ne vieno vaizdo plėtotė, o kelios minties linijos, paraleliškai suguldytos, keli savarankiški vaizdinių ir sąvokų judėjimai, nepajungti centriniam taškui. Tokia tiršta vaizdo faktūra, tokie stiprūs minties „perkrovimai“ sukuria tik užkliudyta bet ligi galo neišsakytų prasmių įtampą.

Eilėraščio vyksmą ir metaforiką Maldonis atgręžė į šiaurietišką santūrumą. Lyrinis subjektas nebesijautė esąs pasaulio centras ar net svarbiausias kūrinio personažas – jis jau mokėjo „iš šono į save pažvelgti“, ironiškai pasišaipyti iš „sentimentų karnavalo“. Toks kalbėjimas iš atsiribojimo pozicijos, kartais gana monotoniškas savo rezonieriška tonacija, Maldoniui itin būdingas – jis nediršta hiperbolizuoti savo „trumpų buities seansų“ kaip aukščiausios vertybės, todėl stengiasi įsižiūrėti į bendrąjį žmonių likimą, pasijusti eiline jo dalyte šio praeinančio istorinio laiko tėkmėje. Kaimo atsiminimai, apgaubti balta tyrumo ir palaimos spalva, o neretai persmelkti prarasties gaidos (iš dvylikos gimtojo kaimo gryčių aštuonios stovi užkaltais langais), atvėrė Maldonio lyrikai supratimą, kad pasaulinės problemos glūdi kiekvienoje gyvenimo ląstelėje. Gimtoji gryčia, motina, baltas grikių

laukas, meilė, dukters miegas – tai viso pasaulio modelis. Šitame plote slypi esminės žmogaus būties problemos. Poetas grįžta prie sulytos tėvų pirkelės, vaikystės miškų, tėviškės molio ir margelio, duonkepės krosnies, kad atrastų čia tuos pirminius elementus, kurie sudaro egzistencijos pagrindą.

Nebežinau, koks mano bus likimas,
Bet gera, kad ir man kadaise buvo duota
Tas pirmutinis aiškus pašaukimas –
Vaikus gimdyti ir auginti duoną.

Žmogaus būties paprastumas ir aiškumas, sutelktas kaimo reginiuose, Maldonio lyrikoje įjungiamas į metamorfozės vyksmą, kuriame dalyvauja žmogus, gamta, istorija. Tas vyksmas, visiškai realus (sniegas užkloja žolynus, praeina jaunystė, nerimo sėkla karo vaikų genuose), pereina į poetinę tikrovę, kur atskiri daiktai netenka uždaramo, žmogaus egzistencija įsilieja į medžius, žolę, vandenį, ir susidaro vientisumo ryšių tinklas, realus tik lyrikoje. Jo eilėraštis eina egzistencinių situacijų viršukalnėmis, nebandydamas jų išmatuoti iki dugno, o tik atsargiai prisiliesdamas prie jų skaidriu gamtos reginiu. Laiko išgyvenimas buvo šito poliariškai skilinėjančio, tekančio ir įtempto eilėraščio priežastis. Istorinis tautos gyvenimo laikas žvelgė „šimtais šviesių žiburių“, įpareigodamas poetą tikėti ateitimi. O individualios būties laikas, kasdien trumpėjantis, nešė tolyn nuo jaunystės į nebūtį – į absoliučią tuštumą be jokios atgimimo paguodos („Ne gyvenu čia, o būnu. / Ir nežinau, kiek laiko būsiu. / Ir jeigu vaisių tau skinu, / Neužmirštu, jog pats supūsiu“). Istorinio proceso didinga prasmė ir žmogaus būties gailus laikinumas – tokia Maldonio poetinės minties svyravimų skalė ir kontrastiškos intonacijos lankas, jungiantis jo vėlyvuosius eilėraščius (*Baltasis skersgatvis*, 1993, *Mūs baltas ratas*, 1996). Jų struktūra darosi įvairiabalė ir daugiaveidė: pinasi krūvon odė ir elegija, ironiškas aforizmas ir baladė, rauda ir lyrinė miniatiūra; vyksmo erdvė nusėta sąvokų ir vaizdų priešpriešomis, kur teiginys ir neiginys, atsidūrę greta, tampa neperskiriamais tos pačios tiesos poliais; eilutė plaukia kaip mįslė su „dvilype prasme“, autoironiškas svyravimas tarp „taip“ ir „ne“. Maldonis išstobulino lietuvių reflektvyvinio eilėraščio tipą. Tai lėta ir švelni susimąstymo situacija, kurioje logikos aparatas tarsi išjungtas, kurioje mąsto kažkokia gilesnė vidinė nuojauta, kurioje viskas lieka tarsi be paskutinio baigiamojo taško. Psichologinis įvykis čia tarsi išsišakoja ir nutrūksta pirma laiko. Vaizdo brūkšnys, reljefingai įspaustas, taip pat neprivedamas iki galo. Visada lieka gana plati, tik numanoma ir nujaučiama, bet žodžiais neišsakyta minties, psichologinės būsenos ir vaizdo erdvė, kuri ir lemia jo lyrikos poetiškumą.

Vytautas Kubilius, *XX amžiaus literatūra*, Vilnius: Alma litera, 1996, p. 538–541.